

მსოფლიო ეკონომიკური კონიუნქტურის გავლენები

მინდა შევხო საქართველოს ეკონომიკური ზრდის მხოლოდ იმ ფაქტორებს, რომელთა ძალა დიდადაა დამოკიდებული მსოფლიო ეკონომიკურ კონიუნქტურაზე. პირველ რიგში, გამოვყოფ ფულადი გზავნილების მოდინებას, ბუნებრივია, იგი ჩვენგან უფრო მეტ ყურადღებას იმსახურებს, ვიდრე დღემდე ექვეოდა.

თავისუფალი

მიმდინარე წლამდე ეს თანხა სწრაფად იზრდებოდა. ოფიციალური მონაცემებით, 1999 წელს იგი 29,3 მლნ აშშ დოლარზე ცოტა მეტი იყო. მართალია, თანხა მცირეა, მაგრამ თუ გავიხსენებთ, რა დონეზე იყო მაშინ წარმოება და ხალხის ცხოვრება, იგი მნიშვნელოვანია. შემდეგ სამ წელიწადში გზავნილების ნაკადი სამჯერ და მეტად გაიზარდა და 2002 წელს 96,5 მლნ შეადგინა. ამის შემდეგ იწყება უფრო შთამბეჭდავი ზრდა: 2003 წელს – 196,6 მლნ-მდე; 2004-ში 259,1-მდე; 2005-ში 403,1-მდე; 2006-ში 553,1-მდე და 2007-ში 866,1 მლნ-მდე.

როგორ მოწინააღმდეგებს ეს თანხა ეკონომიკურ ზრდაში? ეს ხომ მხოლოდ ფულია, რომელიც, თუ მას საქონელი არ მოჰყვება, გაუფასურდება; ხოლო თუ საქონელი მოჰყვება, იგი ამ, იმპორტულ საქონელზე გაიცვლება და ქვეყნიდან გავა. გზავნილის მოძრაობის ასეთი, მარტივად წარმოდგენილი სქემა უთუოდ აძნელებს მისი როლის გაგებას. მაგრამ, იგი მხოლოდ იმპორტულ საქონელზე არ იხარჯება, მიმღები მას იყენებს სამედიცინო თუ სასწავლო დაწესებულებასთან, სამშენებლო ფირმასთან, საცხოვრებელ თუ სხვა-სთან ანგარიშსწორებისას. მოკლედ, გზავნილს მულტიპლიკატორული ეფექტი აქვს – იგი მიმწოდებელთა მთელ წყებას ამუშავებს და ქმნის კიდევ. ეს ეფექტი უფრო დაბალია, ვიდრე ინვესტიციისა, მაგრამ თუ ჩვენს კონკრეტულ ვითარებაში გან-

ხორციელებულ უცხოურ ინვესტიციას ავიღებთ, მის შიდა ეფექტზე მაღალია, რადგან ამ ინვესტიციის დასაქონლება ძირითადად იმპორტით ხდება. სამედიცინო მომსახურება, რომელზე მოთხოვნასაც გზავნილი ზრდის, თავადაც წარმოშობს ახალ მოთხოვნას სასწავლებელზე, ბინასა და პურზე. შედეგად, გზავნილი საკუთარზე მეტ ღირებულებას აჩენს და შესაბამისი ღირებულების იმპორტსაც „ისტუმრებს“. იგი რომ არ ფარავდეს საგარეო ვაჭრობის ბალანსში 4-მილიარდიანი გარღვევის უდიდეს ნაწილს (იმ ნაწილის გამოკლებით, რომელიც ქვეყნის საგარეო ვალს ზრდის), იმპორტის მონეტიზაცია ვერ მოხდებოდა, ანუ შესაბამისი ღირებულების საქონელი ვეღარ შემოვიდოდა და ხალხის ცხოვრების დონესთან ერთად 4-მილიარდიანი გარღვევაც მოიკლებდა.¹

შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ გზავნილების ნაკადი მხოლოდ საგარეო ვაჭრობის დეფიციტს კი არა, იმ საგადამხდელო დეფიციტსაც ფარავს, რომელიც არ აისახება ქვეყნის საგადამხდელო

¹ ამიგომ ცალმხრივად და გაუგებრადაც უნდა მივიჩნიოთ ახსნა, თითქმის ამ გარღვევას ქვეყნის საგადამხდელო რეზერვი ეწირებოდა (სამწუხაროდ, ამ ახსნას ოპონენტები ჯერ-ჯერობით არ გამოუჩენენ). ესოდენ დიდი დეფიციტის დაფარვას ან თუნდაც მისი მიზეზით საგადამხდელო ბაზარზე წარმოქმნილი საკურსო სხვაობის დაძლევას ჩვენი კი არა, ძლიერი ეკონომიკაც დიდხანს ვერ გაუძლებდა სხვა თანაბარ პირობებში.

ბალანსში, მათ შორის, კაპიტალიზაციის მიზნით (არაღეგალურად) ან სამომხმარებლო საქონლის შესაძენად გატანილსა თუ ჩვენს მოქალაქეთა მიერ უცხოელებთან აზარტულ თამაშებში წაგებულ თანხებს. ეს ვარაუდი მხოლოდ განამტკიცებს წარმოდგენებს გზავნილების როლზე ჩვენს ეკონომიკაში, თორემ, არსებითი მნიშვნელობა მას, ცხადია არა აქვს.

შეიძლება დავასახელოთ ეკონომიკურ ზრდაზე გზავნილების ზემოქმედების კიდევ ორი უპირატესობა. პირველია ის, რომ მიღებულ მოგებას უცხოელი მესაკუთრე სადაც უნდა, იქ წაიღებს და საქართველოში მისი კაპიტალიზაციის ალბათობა მაღალი ვერ იქნება, ხოლო პურისა და სანახაობის მიმწოდებლისათვის გზავნილის მიმღების მიერ გადახდილი ფული ქვეყანაში რჩება. მეორეა ის, რომ (როგორც ეკონომიკური თეორიიდანაც ცნობილი) ფული, რომელსაც სამომხმარებლო დანიშნულება აქვს, როგორც წესი, ამ დანიშნულებით მთლიანად იხარჯება და მიმწოდებლისათვისაც მოგება მოაქვს, ინვესტიცია კი შეიძლება მომგებიანი არ აღმოჩნდეს – და საქართველოს ახალი ისტორია ამის არაერთ მაგალითს გვაძლევს.

ყოველივე ზემოთქმულიდან ჩანს, რომ ეკონომიკურ ზრდაზე გზავნილის ერთეულის გავლენა უფრო ეფექტიანია, ვიდრე უცხოური ინვესტიციისა. ახლა მათი

დაიქმნა - 2008

მოცულობებიც შევადაროთ. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მთლიანმა სიდიდემ 2006 წლის დასაწყისისთვის 2,4 მლრდ აშშ დოლარი შეადგინა, მაშინ როცა გზავნილების სახით ამის ტოლდინდი თანხა შემოვიდა მხოლოდ ხუთი წლის მანძილზე – 2003-2007 წლებში. ეს რაც შეეხება ოფიციალურ მონაცემს, სინამდვილეში კი ნაკადი უფრო დიდი იყო. ამიტომ სავარაუდოა, რომ 2006 წლამდე გზავნილები იყო საქართველოს ეკონომიკური ზრდის ყველაზე მნიშვნელოვანი ფაქტორი. მომდევნო ორ წელიწადს, როგორც ზემოთ ვნახეთ, მათი მოცულობა კვლავ სწრაფად იზრდება, მაგრამ მასზე უფრო სწრაფად – ერთბაშად 3 მლრდ დოლარით (ცოტა მეტიც) – გაიზარდა პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მთლიანი სიდიდე, რაც როგორც ჩანს, განვითარებულ ქვეყნებში ეკონომიკური აღმავლობის პიკურ ნერტილთან მიახლოებამ განაპირობა.

ამ სტატიის მიზანდასახულობისთვის მნიშვნელობა არა აქვს, გზავნილმა მეტი როლი შეასრულა 2000-იანი წლების ეკონომიკურ ზრდაში თუ უცხოურმა ინვესტიციებმა. მნიშვნელოვანია მხოლოდ არ დავაკნინოთ გზავნილების როლი თეორიულ ანალიზსა და პაექრობაში, ეს გაგვიძნელებდა პროგნოზის გაკეთებას. ასევე მნიშვნელოვანია იმის გაცნობიერებაც, რომ **ბოლო წლებში ეკონომიკური ზრდა მთლიანად გარეფაქტორების წილად მოდიოდა**. მხოლოდ ინვესტიციებისა და ნეტო-გზავნილების (გაგზავნილი თანხების გამოკლების შემდეგ მიღებული სიდიდის) სახით ხომ ქვეყანაში შემოსულმა თანხამ 5 მლრდ აშშ დოლარს გადაამეტა. ამას უნდა დაემატოთ საგარეო ვალიც, რომელიც მხოლოდ ერთ – მიმდინარე წლის მეორე – კვარტალში 1 მლრდ დოლარით გაიზარდა: ვალი რომ არა, ზრდის იმავე ტემპის მისაღწევად საკუთარი რესურსის გაღება მოგვინებდა ან არადა, ზრდა გვექნებოდა ნაკლები.

დასახელებული გარეწყაროები შიდაწყაროებად რომ მოგვექცია, მათი მცირე ეფექტიანობის შემთხვევაშიც კი მშპ-ს 10-12 პროცენტი-

ანი კი არა, სულ მცირე 20-25 პროცენტიანი ზრდა უნდა მიგველო.

ამოცანა სწორედ ისაა, როგორ ვაქციოთ ეკონომიკური ზრდის ამონურავადი გარეწყაროები ამონურავ შიდაწყაროებად, თორემ, რამდენიმე წლის შემდეგ, როდესაც დაპირებული 4,5 მილიარდიანი დახმარებებისა და კრედიტების შემოსვლა დამთავრდება, ქვეყანას ძველი (დაახლოებით 6 მლრდ დოლარი) და ახალი ვალები ერთად დაახრჩობს.

არ უნდა გვქონდეს იმის იმედი, რომ გზავნილების ზრდა გაგრძელდება. ეს წყარო ამონურავი როდია. ზრდის შეწყვეტა და კლებაც მხოლოდ მსოფლიო კრიზისულ მოვლენებს კი არ შეუძლია გამოიწვიოს, არამედ სხვა ფაქტორებსაც, მათ შორის დროს – სამშობლოში დატოვებულ ახლობლებთან ემიგრანტთა კავშირების შესუსტებას. როგორც ჩანს, **გზავნილების ნაკადმა 2007 წელს უკვე გაიარა კიდეც პიკური წერტილი**. 2008 წლის 10 თვის მონაცემებით, მან მხოლოდ 719,8 მლნ დოლარი შეადგინა და ძნელი წარმოსადგენია 2 თვეში მიაღწიოს 2007 წლის მაჩვენებელს (866,2 მლნ-ს). ამაში უნდა ვეძიოთ იმის ერთ-ერთი მიზეზი, რომ ბანკებს საქართველოში იაფი საკრედიტო რესურსი შემოაკლდათ, რომ მშენებლობა დიდ ნაწილში შეფერხდა და ა.შ.

ჯაჭვური რეაქციით, ამას შეუძლია იმის უკუეფექტი მოგვეცეს, რასაც გზავნილების ზრდა გვაძლევდა. გზავნილის მიერ წარმოშობილი მიწოდების ჯაჭვი (ექიმი – პედაგოგი – მეპურე – მშენებელი – ისევ ექიმი და ა.შ.) ხომ, მართალია, მისგან გარკვეულ დამოუკიდებლობას იღებს, მაგრამ, ნაწილობრივ მაინც ისევ გზავნილის ახალ მოდინებაზეა დამოკიდებული. და თუ ეს ჯაჭვი განყდა, მთელი ეკონომიკა მოიშლება.

რა როლი შეასრულა მსოფლიო საფინანსო-ეკონომიკურმა კრიზისმა ჩვენს ემიგრანტთა შემოსავალსა და გზავნილების ნაკადის კლებაში? უთუოდ გადამწყვეტი, ოღონდ, ამ პასუხს სტრუქტურული ანალიზით დაკონკრეტება სჭირდება. ასეთი პასუხი ამომწურავი იქნებოდა, კრიზისი კვლავ ერთნაირად რომ აზიანებდეს მსოფლიო ბაზარში ინტეგრირე-

ბულ ყველა ქვეყანას, როგორც ეს, ჩვეულებრივ ხდებოდა ხოლმე 1970-იან წლებამდე. აღნიშნული წლებისთვის ენერგორესურსების წილი წარმოების დანახარჯებში იმდენად გაიზარდა, რომ ეკონომიკის ციკლური მოძრაობის – აღმავლობა-დაცემის მონაცვლეობის – უმნიშვნელოვანეს ფაქტორად მათი ფასი გადაიქცა. 2008 წლის კრიზისმა შეამცირა ნავთობსა და გაზზე მოთხოვნა (სავარაუდოა, რომ მხოლოდ წარმოების შეფერხების შედეგად კი არა, არამედ რესურსდამზოგ ტექნოლოგიებსა და ალტერნატიულ წყაროებზე ორიენტაციის შედეგადაც) და ერთბაშად მკვეთრად შეამცირა მათი ფასი, რამაც გარკვეულად შეამცირა კრიზისის ძალა განვითარებულ ქვეყნებში. ეგებ უცნაურად ჩანდეს, რომ ჩვენთან გზავნილების მოდინების კლება უფრო სწორედ ამ ფასის დაცემამ გამოიწვია, ანუ გამოიწვია ფაქტორმა, რომელიც განვითარებულ ქვეყნებს ნაშეველა. და ეს მოხდა იმის შედეგად, რომ იზარალა რუსეთმა და იკლო იქ დასაქმებულ ჩვენს თანამემამულეთა ერთობლივმა შემოსავალმაც, ხოლო ქართული დიასპორა რუსეთშია ყველაზე დიდი.

სავარაუდოა, რომ ეს პროცესი ლარის გაცვლითი კურსის საწინებრო დაცემაზეც აისახა. ამის პირველი მიზეზი უთუოდ თვით აშშ-ში დოლარის კურსის ზრდაა, მაგრამ თავის სამშობლოში განმტკიცებული დოლარი საქართველოში ადგილიდან ვერ დიძვრება, თუ მასზე მოთხოვნისა და მიწოდების თანაფარდობა დარჩა უცვლელი, მოთხოვნის გადამეტებაში კი თავისი წილი უთუოდ გზავნილების კლებასაც ედო. სავალუტო ბაზარზე წარმოქმნილ გარღვევას ჩვენი ეროვნული ბანკი ერთხანს უაზროდ ებრძოდა სადოლარო ინტერვენციებით და ამას 300 მლნ აშშ დოლარი ანაცვალა. ეს თანხაც ქვეყნის ეკონომიკური ზრდისათვის უნდა ყოფილიყო გამოყენებული. თუ კვლავაც ასე ვფანტეთ 4,5 მილიარდის დანარჩენი ნაწილი – თუ იგი ჩვენს მიმდინარე პრობლემებს – „ხანძრების ჩაქრობას“ – შევწირეთ, შორს ნამდვილად ვერ წავალთ.

მერაბ გველესიანი